

پنج پند حکیمانه از انوشروان درباره مردم و حکومت

(پاسخ انوشروان به سه سؤال قیصر روم)

وحید سبزیان پور*

سؤال شد: کدام علم حاکم برایش سودمندتر است؟ گفت: این که بداند هیچ قدرتی برای بستن دهان مردم در مقابل عیبها و بدیهایش وجود ندارد، در این صورت، با خشم و تهدید، خواستار سکوت آنان نشود و رضایت آنان و چشم‌پوشی از عیبها و بدیهایش را جز با اصلاح آن عیبها از وجود و اندیشه و اخلاقش نخواهد.

۲. وظایف حاکمان در مقابل مردم
سُئِلَ اَنُوشِرَوَانُ: «مَا الَّذِي يَجِبُ عَلَى الْمُلُوكِ لِلرَّعِيَّةِ؟» قَالَ: «لِلرَّعِيَّةِ عَلَى الْمُلُوكِ أَنْ يَنْصِفُوهُمْ وَ يَنْتَصِفُوا لَهُمْ، وَ يُؤْمِنُوا سِرِّبَهُمْ وَ يَخْرُسُوا نُعُورَهُمْ.» (همان: ۵۶) (از انوشروان سؤال شد: چه چیزی بر پادشاهان واجب است تا در مورد رعیت، انجام دهند؟ گفت: حق مردم بر پادشاهان این است که در مورد آنان عدالت داشته باشند و حقشان را بپردازند، مردم را از آسیب سربازان خود، ایمن نگه دارند و از مرزهایشان دفاع کنند.)

۳. وظایف مردم در مقابل حاکمان
سُئِلَ اَنُوشِرَوَانُ: «مَا الَّذِي يَجِبُ عَلَى الرَّعِيَّةِ لِلْمُلُوكِ؟» قَالَ: «عَلَى الرَّعِيَّةِ لِلْمُلُوكِ النَّصِيحَةَ وَ الشُّكْرَ.» (همان: ۵۶) (از انوشروان سؤال شد: چه چیزی بر مردم واجب است تا در مورد پادشاهان، انجام دهند؟ گفت: بر مردم واجب است که پادشاهان را نصیحت کنند و از آنان قدردانی نمایند.)

۴. احترام دانشمندان و اهل فضل در حکومت
سُئِلَ اَنُوشِرَوَانُ: «سَمِعْنَاكُمْ تَقُولُونَ: هَلَاكُ الْمُلُوكِ فِي الدُّنْيَا

انوشروان کتابی دارد به نام المسائل (سؤال و جوابها) که ابن مسکویه (۱۴۱۶: ۴۹-۶۱) در کتاب الحكمة الخالدة بخشی از آن را به زبان عربی نقل کرده است. ابن ندیم (۱۳۸۱: ۳۷۸) نام کامل این کتاب را (کتاب المسائل التي أنفذها ملك الروم الى انوشروان على يد بقراط الرومي) ذکر کرده، یعنی پرسش‌هایی که پادشاه روم از طریق بقراط رومی از انوشروان کرده است. گمان ما بر این است که این سخنان حکیمانه تعلق به شخص انوشروان ندارد، بلکه فرهنگی است که حاصل تجربه‌های تلخ و شیرین تاریخی، هوشمندی و تعالیم متفکران و اندیشمندان این مرز و بوم است. آنچه قابل تأمل است تازگی این سخنان در روزگار ماست گویی اندیشمندی توانا با اشراف به حوادث سیاسی و تجزیه و تحلیل درست آن‌ها، با خیرخواهی و عشق به این آب و خاک این نصایح را مطرح کرده است.

تعداد این پرسش و پاسخ‌ها بسیار است، برای آشنایی با مضامین این کتاب، چند نمونه از مطالب آن را انتخاب کرده‌ایم، در این جا از هر توضیحی خودداری کرده تجزیه و تحلیل آن را به عهده خواننده گرامی می‌گذاریم:

۱. شیوه برخورد با انتقادهای مردم
سُئِلَ اَنُوشِرَوَانُ: «أَيُّ عِلْمٍ الْوَالِي أَنْفَعُ لَهُ؟» قَالَ: «أَنْ يَعْلَمَ أَنَّهُ لَا قُدْرَةَ لَهُ عَلَى سَدِّ أَفْوَاهِ النَّاسِ عَنْ عُيُوبِهِ وَ مَسَاوِيهِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ لَا يَلْتَمِسُ إِسْكَاتَهُمْ بِالْوَعِيدِ وَ الْغَلْظَةِ، وَ لَا يَلْتَمِسُ رِضَاهُمْ وَ انْتِقَالَهُمْ عَنْ ذِكْرِ مَسَاوِيهِ وَ عُيُوبِهِ إِلَّا بِاصْلَاحِ تِلْكَ الْعُيُوبِ عَنْ نَفْسِهِ وَ رَأْيِهِ وَ أَخْلَاقِهِ.» (ابن مسکویه، ۱۴۱۶: ۵۵) (از انوشروان

* دانشیار دانشگاه رازی / wsabzianpoor@yahoo.com

۱. در بهارستان جامی آمده است: در تواریخ چنانست که پنج هزار سلطنت عالم تعلق به گبران و مغان داشت و این دولت در خاندان ایشان بود زیرا که با رعایا عدل می‌کردند و ظلم روا نمی‌داشتند. در خبر است که خدای تعالی به داود - علیه السلام - وحی کرد که قوم خویش را بگویی که پادشاهان عجم را بد نگویند و دشنام ندهند که ایشان جهان را به عدل آبادان کردند تا بندگان من در وی زندگانی کنند. (برای اطلاع بیشتر ر.ک: سبزیان پور و فتاحیان، ۱۳۹۲: ۱۷۲-۱۷۶)

دوره دوم، سال ششم، شماره پنجم و ششم، آذر - اسفندماه ۱۳۹۱

وَ الْآخِرَةَ فِي خَصْلَةٍ وَاحِدَةٍ لَا تَرْتَفِعُ مَعَهَا حَسَنَةٌ. فَتُحِبُّ أَنْ تُعْرِفَ هَذِهِ الْخَصْلَةَ حَقَّ مَعْرِفَتِهَا. قَالَ: «اسْتَصْغَارُ أَهْلِ الْعِلْمِ وَ الْفَضْلِ.» (ابن مسكويه، ۱۴۱۶: ۵۷) (از انوشروان سؤال شد: شنیده‌ایم که می‌گویید: نابودی پادشاهان در دنیا و آخرت در یک خصلت است که با وجود آن هیچ کار نیکی صورت نمی‌گیرد؛ دوست داریم آن خصلت را به‌درستی بشناسیم. گفت: تحقیر عالمان و فاضلان.)

الْهَوَى وَ الْعَجَلَةَ فِي الْأُمُورِ.» (ابن مسكويه، ۱۴۱۶: ۴۲) (چه چیزی برای عاقل، سودمندتر و چه چیزی زیان‌بارتر است؟ گفت: سودمندترین چیزها برای او، مشورت با دانشمندان، تجربه و شکیبایی است و مضرترین چیزها برایش، تنبلی، پیروی از هوا و هوس و عجله در کارهاست.)

کتابنامه:

- ابن ندیم، محمد بن اسحاق الوراق، ۱۳۸۱، الفهرست، تحقیق رضا تجدد، تهران: انتشارات اساطیر.
- ابن مسكويه، ابوعلی احمد بن محمد، ۱۴۱۶، الحکمة الخالدة، تحقیق عبدالرحمان بدوی، بیروت، لبنان: دار الأندلس.
- سبزیان پور، وحید و فرزانه فتاحیان، ۱۳۹۲، شرح و توضیح بهارستان جامی، انتشارات یار دانش.

بدانگه شود تاج خسرو بلند
که دانا بود نزد او ارجمند

(شاهنامه)

۵. مشورت با دانشمندان
«أَيُّ شَيْءٍ أَنْفَعُ لِلْعَاقِلِ؟ وَ أَيُّ شَيْءٍ أَضْرُّ لَهُ؟» قَالَ: «أَنْفَعُ الْأَشْيَاءِ لَهُ مُشَاوَرَةُ الْعُلَمَاءِ وَ التَّجَرِبَةُ وَ التَّوَدُّدُ؛ وَ أَضْرُّهَا لَهُ الْكَسَلُ وَ اتِّبَاعُ

مجالس

تألیف: جلال‌الدین عبدالحمید عتیقی تبریزی

تصحیح و تحقیق: سعید کریمی

بها: ۱۱۰۰۰۰ ریال

سال انتشار: ۱۳۹۲

مجالس سخنان، لطایف و اشارات یکی از صوفیان و شاعران دوره ایلخانی به نام جلال‌الدین عتیقی است. ابوالمجد تبریزی، که زمانی مرید وی بوده، از سال ۷۱۲ تا ۷۱۸ ق. برخی از سخنان او را یادداشت کرده و در سال ۷۲۳ ق. در سفینه تبریز درج کرده است. بر اساس تاریخی که در ابتدای هر مجلس آمده تعداد مجالس ۲۲ مجلس است که ابوالمجد بنا به سلیقه خود آن‌ها را در ۶۷ قسمت مجزا گنجانده است. مجالس مملو از صور خیال شگفت‌آور است و به آیات و احادیث و اشعار عربی و فارسی آراسته شده است.

این اثر با حمایت مالی جناب یحیی شایسته‌منش منتشر شده است، در این جا ضمن تشکر و قدردانی از این اقدام شایسته و خداپسندانه، امیدواریم این گونه حمایت‌ها از سوی اشخاص حقیقی و حقوقی زمینه انتشار آثار فاخری که جز با حمایت‌های ویژه امکان نشر نمی‌یابند، گسترش یابد و به عنوان فرهنگی اصیل در میان دوستداران فرهنگ و تمدن این سرزمین نهادینه شود.

مجالس

جلال‌الدین عبدالحمید عتیقی تبریزی

تصحیح و تحقیق
سعید کریمی

دوره دوم، سال ششم، شماره پنجم و ششم، آذر - اسفندماه ۱۳۹۱